УДК 371.13:001.891.5(045)

Оксана Леонідівна Шквир,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та психології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті висвітлено зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності. Описано досвід роботи вищих педагогічних навчальних закладів США, Канади, Західної Європи, Східної Азії щодо використання методів дослідницької діяльності студентів. Розкрито зміст та ефективність окремих методів.

Ключові слова: *портфоліо, етнічна автобіографія, метод проектів, аутентична бесіда, метод кейсів.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пріоритетним напрямком реформування вищої педагогічної освіти є залучення майбутніх учителів до дослідницької діяльності, що, з одного боку, сприяє їх підготовці до проведення педагогічних досліджень у школі, а з іншого – до організації дослідницької діяльності серед учнів. Сьогоднішній учитель, як наголошують науковці (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік, І. Зязюн, О. Савченко), має бути дослідником, готовим до проектування, інновацій та творчості. Однак аналіз сучасної педагогічної практики свідчить про існування низки суперечностей (між соціальною потребою у вчителях, здатних до науково-дослідної роботи, і відсутністю цілісної системи підготовки до відповідної діяльності; прагненням учителів до дослідницької діяльності та відсутністю системи знань, умінь і навичок організації, проведення й оформлення результатів науково-дослідної роботи), подолання яких становитиме суттєвий теоретичний та практичний інтерес у вирішенні проблеми підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності.

© Шквир О. Л.
© Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України, 2013

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. У наукових розвідках В. Безрукової, С. Гончаренка, В. Загвязинського, І. Зязюна, Г. Кловак, Л. Набоки, О. Сокуренко й інші науково-педагогічні дослідження розглядаються як складова професійної компетентності вчителя. Окремі аспекти підготовки майбутнього вчителя до дослідницької педагогічної діяльності розглядаються в дослідженнях В. Борисова, А. Лушнікова, К. Макагон, Л. Макарової, Р. Скульського, Г. Шишкіна та ін. У працях Б. Бокуть, Н. Дідусь, С. Єлканова, Г. Нагорної та ін. розкрито шляхи впровадження в навчальний процес педагогічних вищих навчальних закладів методів і засобів активізації розумової діяльності майбутніх учителів, розвитку навичок самостійного наукового пізнання.

Проте недостатньо вивченим залишається зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень, урахування якого допоможе трансформувати кращі знахідки зарубіжних шкіл у практику роботи вищих педагогічних навчальних закладів України, що сприятиме успішному вирішенню проблеми підготовки вчителів до дослідницької діяльності.

Метою статті є висвітлення методів підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності в контексті зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблема активізації дослідницької діяльності як вчителя, так і учня, розглядається в одній із найбільш розповсюджених філософсько-педагогічних теорій у Західній Європі та США – у теорії прогресивізму. Як свідчить аналіз наукових джерел (Д. Аусюбел, Ж. Брунер, Д. Дьюї, Т. Кошманова, Т. Кларк, Д. Шваб та ін.), підготовка вчителя і робота з учнем має здійснюватися відповідно до внутрішнього світу людини: її потреб, інтересів, здібностей та можливостей. У контексті цих позицій ставляться вимоги до навчання, в якому повинна переважати дослідницько-пошукова діяльність над інформаційно-трансляційним навчанням. Саме тому провідними методами навчання, на думку

науковців, мають бути ті, що активізують внутрішню діяльнісну позицію людини та її життєвий досвід.

Метою навчання є формування в людини методологічних умінь вирішення проблемних ситуацій. Навчальний процес має організовуватись так, щоб майбутній учитель або учень міг опанувати не лише комплекс готових знань, але й наукові методи їх виявлення. Д. Дьюї наголошував на тому, що в людині слід розвивати активну здатність перевіряти власні ідеї, відповідати за них і втілювати їх на практиці. “Замість того, щоб сприймати готовий текст, треба підштовхнути дитину до самостійного пошуку...” [1, с. 4].

Аналіз філософсько-освітньої концепції Д. Дьюї та праць інших відомих теоретиків педагогічної освіти свідчить, що дослідницька діяльність розглядається і як засіб підготовки майбутніх учителів, і як професійна функція педагога.

На сучасному етапі розвитку освіти дослідницька діяльність студентів у Західній Європі, США, Канаді, Японії визначається важливим шляхом професійної підготовки фахівців, оскільки вона сприяє розвитку творчих сил, самостійності, наукового світобачення молоді, залучення її до вирішення глобальних актуальних проблем сьогодення.

Аналіз праць вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що в цих країнах накопичено досить цікавий досвід використання різноманітних методів підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності (див. таблицю).

У контексті підготовки вчителів у США, як зазначають науковці (В. Дикань, В. Загвоздкін, Т. Кошманова), найбільш популярними сьогодні є конструктивістські моделі підготовки вчителя, які передбачають застосування таких методів дослідницької діяльності, як складання портфоліо, етнічна автобіографія, створення проектів, аутентична бесіда, публічна презентація проектів, метод кейсів.

Розкриємо сутність цих методів. *Портфоліо* розглядається як колекція результатів індивідуального напрацювання студента, його власного дослідницького доробку. Науковці наголошують, що портфоліо є засобом

збереження думок, ідей, навчальних досягнень студента, які знаходяться в постійному розвитку. У практиці вищої школи США найбільш відомими є такі типи портфоліо як "робочий портфоліо" (містить роботи, що допомагають оцінити прогрес студента впродовж певного відрізку часу), "шоукейс портфоліо" (зосереджує оригінальні цікаві роботи, які можуть розглядатися як найкращі), "портфоліо для записів" (містить записи, за які студенту виставляються оцінки, що допомагає встановити динаміку навчального прогресу або регресу студента) [2, с. 147]. Узагальнюючи власний досвід, К. Кларк зазначає, що при складанні робочого портфоліо студенти готують оповідання із запропонованої проблеми, опираючись на педагогічний досвід, здійснюють теоретичне дослідження і підбирають художні книги та фільми, пов'язані з предметом дослідження [3].

Таблиця – Методи підготовки до дослідницької діяльності

№	Країни зарубіжжя	Науковці	Методи підготовки до дослідницької діяльності
1	США	С. Брайс, Г. Голм, В. Дикань, В. Загвоздін, К. Кларк, М. Князян, Т. Кошманова, Т. Равчина, Ш. Рао, Р. Тайлгаймер, С. Флоріо-Руейн	портфоліо, етнічна автобіографія, створення проектів, аутентична бесіда, публічна презентація проектів, метод кейсів
2	Канада	Л. Карпинська, М. Князян	індивідуальні дослідницькі проекти, доповіді, підготовлені питання
3	Західна Європа	Г. Андрєєва, Р. Бал, І. Задорожна, Л. Зязюн, Ю. Дерябін, Ю. Кіщенко, М. Князян, У. Ордон, Л. Пуховська, Б. Сітарська, Н. Сичкова, А. Турчин, Б. Стефанік	пропедевтичне ознайомлення студентів з технікою дослідницької роботи, мікровикладання, ділові та рольові ігри, письмові роботи у вигляді есе
4	Східна Азія	А. Авдулов, В. Єлманова, М. Князян, С. Су, Ч. Сяомань, А. Кулькін	дослідницькі проекти

Оскільки в американській педагогічній науці вміння розглядається як безперервний процес осмислення власного досвіду, то особливого значення набуває такий вид дослідницької роботи як *етнічна автобіографія*, що передбачає дослідження культури, літератури, ідентичності у власному житті і в житті інших людей [4]. Аналіз та узагальнення свого життя у ракурсі певної педагогічної проблеми надає студентам можливість систематизувати накопичений досвід, виробити авторські стратегії навчання і виховання,

виходячи з необхідності оминути пережиті негативні ситуації. К. Кларк, С. Флоріо-Руейн та ін. підкреслюють, що таким чином студент створює колекцію своїх історій, які сприяють його особистісному і професійному зростанню [5–8].

Написання *проекту* як метод підготовки до дослідницької діяльності спрямовано, перш за все, на самостійне здобування та застосування студентами знань, опанування вмінь аналізувати інформацію, вибудовувати чітку структуру набутих знань. В університетах США у процесі виконання проекту студент орієнтований на авторське бачення проблеми. Цікавим є те, що студентам пропонується оформити власні ідеї шляхом написання книги [3]. Основною визначальною рисою проектів є їх професійне спрямування.

Функції *аутентичної бесіди* полягають у поглибленні знань студентів, активізації їх мислення, системному узагальненні знань на основі обміну досвідом [4]. Викладення власних ідей, їх аргументація, підтвердження реальними фактами з подальшим взаємним аналізом різних позицій слугують розвитку рефлексивного самосприйняття майбутніх учителів, їхнього критичного мислення, проникливого розуміння думок іншого. Як зазначається науковцями [5; 6; 9; 10], під час аутентичної бесіди студенти, “розмірковуючи вголос”, отримують нові знання, роблять певні педагогічні відкриття.

Публічна презентація проектів спрямована на трансформацію студентом своїх знахідок у колі однодумців. Студент представляє публіці свою робочу теорію у формі цікавої, захоплюючої доповіді, яка містить наукову аргументацію власної позиції та опору на досвід [4].

Метод *кейсів* є досить поширеним у практиці вищої школи як США, так й інших країн. Він спрямований на опанування вмінь критично мислити, швидко вибирати оптимально-конструктивні варіанти власної поведінки та діяльності в умовах педагогічних проблемних ситуацій. Метод кейсів сприяє поглибленому розумінню студентами специфіки педагогічної праці, інтенсивній актуалізації ними накопичених знань і досвіду, їх переконструюванню та систематизації. Великого значення набуває взаємодія між студентами під час вирішення

педагогічної ситуації, їх взаємне збагачення думками, накопиченими знаннями і досвідом [4].

Означені методи підготовки до дослідницької діяльності забезпечують системність фахових знань та сприяють формуванню рефлексивних і когнітивних дослідницьких умінь майбутніх спеціалістів. Науковці наголошують, що ці методи надають студенту можливість переосмислити власний досвід та вдосконалити його відповідно до наукового рівня.

Вивчення досвіду вищих педагогічних закладів Канади свідчить, що провідними методами підготовки студентів до дослідницької діяльності є індивідуальні дослідницькі проекти, доповіді, підготовлені питання. Основною метою дослідницької роботи студентів є опанування вмінь наукового пошуку, розвиток гнучкості, дієвості, мобільності, критичності мислення, формування особистої відповідальності, самостійності і креативності. Науковці доводять, що найпоширенішим методом є *підготовлені питання*. Вони заздалегідь пропонуються студентам для творчого їх осмислення, проведення відповідної дослідницької діяльності на рівні теорії та практики. Розкриття цих питань передбачає інтердисциплінарну взаємодію знань, їх структурування, переосмислення, трансформацію відповідно до предмета пізнавальної діяльності. Питання повинні бути чітко сформульованими й обов'язково активізувати творчий потенціал особистості, її інтелектуальні здібності, позитивну мотивацію [4].

Вивчення системи організації дослідницької роботи у Західній Європі свідчить про посилення тенденції об'єднання навчальної та дослідницької діяльності. Науковці виокремлюють такі рівні опанування дослідницької діяльності:

базовий рівень, який передбачає організацію навчально-дослідницької роботи на початковому етапі навчання. На дослідницьку діяльність відводиться дві третини навчального часу; вона планується, скеровується і контролюється викладачем. На цьому етапі студенти опановують основні дослідницькі вміння;

основний рівень – дослідницька діяльність на старших курсах. До посиленої дослідницької роботи залучаються студенти, орієнтовані на наукову діяльність на етапі післядипломної освіти. Як зазначають учені (Ю. Дерябін, У. Ордон, Н. Сичкова, Б. Сітарська), саме на цьому рівні студенти готуються до спеціалізованої дослідницької роботи, що віддзеркалює своєрідність їх професійної діяльності. Керівники дослідницької діяльності ставлять за мету закласти підвалини випереджувального дослідницько-творчого саморозвитку особистості впродовж життя [4].

У Великобританії, Німеччині, Франції, Швеції поширеними методами дослідницької діяльності є *пропедевтичне ознайомлення студентів з технікою дослідницької роботи* (методологія наукової діяльності, робота з теоретичною літературою, організація експерименту, методи емпіричного дослідження, оформлення результатів пошукової роботи тощо) на вступних курсах та семінарах.

У Німеччині єдність навчальної і наукової роботи є провідним принципом функціонування вищої освіти. Метою дослідницької діяльності студентів є навчити останніх аналізувати наукову інформацію й організовувати власну і колективну пошукову роботу для отримання об'єктивно нових результатів, орієнтованих на майбутню професійну діяльність. Навчання вибудовується навколо виконання певного проекту, що вимагає застосування полідисциплінарних знань. Як свідчать наукові джерела (Н. Сичкова, А. Турчин), опанування студентами методів дослідницької роботи відбувається на семінарських заняттях трьох видів: просемінарах, семінарах та оберсемінарах, де навчання організовується у вигляді вільної групової дискусії. Є досить поширеними також викладання студентами перед аудиторією самостійно опрацьованого матеріалу (викладання студентами для студентів) та об'єднання студентів у дослідницькі групи. Характерною рисою організації дослідницької діяльності у Німеччині є тісна співтворчість студентів і викладачів, що забезпечує більш чітке усвідомлення студентом власного місця та ролі у пошуковій діяльності, вироблення ним авторської позиції у розрізі

стратегічних, тактичних та оперативних цілей, активізацію процесів розвитку наукового світогляду й інтелектуальних умінь [4].

Вивчення досвіду організації дослідницької роботи у підготовці майбутніх учителів у Великобританії (Г. Андрєєва, І. Задорожна, Ю. Кіщенко, Л. Пуховська) свідчить, що на фоні інтеграції педагогічних дисциплін теоретичного спрямування її основними методами є мікровикладання, ділові та рольові ігри, письмові роботи у вигляді есе. У процесі підготовки письмової роботи у вигляді есе студенти опираються на матеріал лекцій з використанням напрацьованого доробку у шкільній практиці. *Есе* готуються кожного семестру, обговорюються з тьютором, який проводить індивідуальні консультації і групові дискусії за темою дослідницької роботи. Саме тьютор здійснює керівництво самостійно-дослідницькою діяльністю студентів, він надає необхідні рекомендації, здійснює аналіз ефективності цієї діяльності, організовує колективне обговорення її результатів тощо [4].

Метод *мікровикладання* застосовується на початковому етапі навчання. Саме цей метод дослідницької роботи надає можливість забезпечити глибоку рефлексію студентами свого стилю педагогічної діяльності; колективний аналіз характеру мікровикладання відкриває можливості взаємної інтроспекції студентів [4].

Дослідження науковців (Л. Зязюн, Р. Бал, Б. Стефанік та ін.) свідчать про те, що професійна підготовка вчителів у Франції ставить за мету, як зазначається у теоретичних джерелах [11–14], забезпечення взаємодії теорії і практики. З цієї позиції студенти у процесі самостійної роботи мають опанувати вміння: використовувати отримані теоретичні знання у процесі викладання навчальної дисципліни; встановлювати багатосистемні міждисциплінарні зв’язки; здійснювати адаптацію навчальної інформації відповідно до своєрідності учнівського контингенту; підбирати методи, ефективні у контексті навчальної діяльності конкретного класу.

Отже, у країнах Західної Європи в організації дослідницької діяльності значна увага приділяється системному зв’язку теорії та практики. Великого

значення набуває критична оцінка студентом ідей, теорій і концепцій. На перший план виноситься вироблення власної позиції. Домінують демократичні, дискусійні, креативні методи, що віддзеркалюють особистісну позицію та досвід студента, дозволяють встановити партнерські стосунки як всередині групи, так і між студентами та викладачем.

Аналіз наукових праць (С. Су, Ч. Сяомань) щодо організації дослідницької діяльності в навчальних закладах Китаю свідчить про орієнтацію навчально-виховного процесу на розвиток у молоді творчого мислення, формування вмінь самостійного пошуку та опрацювання інформації, необхідної для вирішення проблем. Освіта спрямована на перехід від системи передачі значної кількості теоретичних знань до системи навчання елементів дослідження (Ч. Сяомань). Першочергового значення набувають завдання щодо виховання ініціативності і самостійності, розвитку пізнавальних здібностей, емоційно-чуттєвої сфери майбутніх фахівців, а також їх здатності плідно спілкуватися та співпрацювати з іншими [4].

Заслуговує на увагу система виховання самостійності у навчальних закладах Японії. Японцям з дитинства прищеплюють здатність до дослідницької діяльності, що передбачає вміння ставити перед собою мету, обирати правильні рішення і реалізовувати їх. Виокремлюються такі компоненти цього процесу: визначення мети будь-якої діяльності; правильний вибір оптимальних способів; складання програми дій, яка б передбачала врахування конкретної ситуації; втілення прийнятих рішень. Як зауважують науковці (А. Авдулов, В. Єлманова, А. Кулькін), сенс волі полягає в тому, аби творчо використовувати як внутрішні (інтелект, інтуїцію, здібності), так і зовнішні (поради, допомогу) можливості. Здатність до самостійної діяльності виховується паралельно із суворим дотриманням соціальних норм, які розглядаються як внутрішньо необхідні для кожної особистості. У вищих навчальних закладах дослідницьку діяльність, яка, перш за все, передбачає роботу над різноманітними творчими проектами, спрямовано на розвиток

розумових здібностей, критичності мислення, умінь мобільного опрацювання значної кількості інформації [4].

Висновки. Отже, вивчення зарубіжного досвіду підготовки майбутніх учителів до дослідницької діяльності у розвинутих країнах світу надає можливість визначити провідні тенденції в організації цієї діяльності, а саме: використання таких методів, що уможливлюють розвиток творчих здібностей кожної особистості, її здатності до колективної наукової співпраці, опанування нею дослідницьких умінь, які забезпечують високу ефективність майбутньої професійної діяльності.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Подальших наукових розвідок потребує дослідження вітчизняного досвіду використання ефективних методів підготовки майбутніх учителів до проведення педагогічних досліджень.

Список використаної літератури

1. Дьюї, Дж. Демократія і освіта / Дж. Дьюї. – Львів : Літопис, 2003. – 294 с.

2. Кошманова, Т. С. Розвиток педагогічної освіти у США (1960–1998 рр.) / Т. С. Кошманова. – Львів : Світ, 1999. – 488 с.

3. Clark, C. M. Hello learners: Living social constructivism / C. M. Clark // Teaching Education. – 1998. – № 10(1). – P. 89–110.

4. Князян, М. О. Система формування самостійно-дослідницької діяльності майбутніх учителів іноземних мов у процесі ступеневої підготовки : дис. … доктора пед. наук : 13.00.04 / Князян Маріанна Олексіївна. – О., 2007. – 403 с.

5. Культура і спільнота у становленні педагога / за ред. К. М. Кларка, Т. С. Кошманової. – Львів : Видавничий центр Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2000. – 408 с.

6. Florio-Ruane, S. The Future teachers Authobiography Club: preparing educators to support Literacy Learning in Culturally Diverse Classrooms / S. Florio-Ruane // English Education. – 1994. – Vol. 26. – № 1. – P. 52–67.

7. Glasser, W. The Quality School. Managing Students without Coersion. Second, Expanded Edition / W. Glasser. – Harper Perennial : Harper Collins Publishers, 1992. – 336 p.

8. Murray, F. “All or none” criteria for Professional Development Schools / F. Murray // Educational Policy. – 1993. – № 7 (1). – P. 61–73.

9. Педагогіка для громадянського суспільства : навч. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей / [Кошманова Т., Брайс Л., Голм Г., Нейшинз Джонсон Л., Равчина Т.] ; за ред. Т. С. Кошманової. – Львів : Видавничий центр Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. – 382 с.

10. Bruner, J. S. The narrative construction of reality / J. S. Bruner ; in H. Beilin & P. B. Puffall (eds) // Piaget’s theory: Prospects and possibilities. – Hillsdale, NJ : Erlbaum, 1992. – P. 229–248.

11. Зязюн, Л. Нові тенденції у підготовці вчителів Франції / Л. Зязюн // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2002. – Вип. ІІ. – С. 177–191.

12. Bail, R. Du temps libéré pour apprendre / R. Bail // Le français dans le monde. – 2004. – № 328. – P. 49–51.

13. Stefanink, B. Traduction et créativité / B. Stefanink, I. Balacescu // Le français dans le monde. – 2002. – № 320. – P. 41–43.

14. Stoytchéva, M. Utiliser les technologies de l’information et de la communication / M. Stoytchéva, J.-F. Maynier // Le français dans le monde . – 2004. – № 335. – P. 40–51.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Галус О. М.

Стаття надійшла до редакції 25.06.2013.

Шквыр О. Л. Методы подготовки будущих учителей к исследовательской деятельности: зарубежный опыт

В статье освещен зарубежный опыт подготовки будущих учителей к исследовательской деятельности. Описан опыт работы высших педагогических учебных заведений США, Канады, Западной Европы, Восточной Азии по использованию методов исследовательской деятельности студентов. Раскрыто содержание и эффективность отдельных методов.

Ключевые слова: *портфолио, этническая автобиография, метод проектов, аутентичная беседа, метод кейсов.*

Shkvyr O. L. Methods of training of future teachers to the research work: foreign experience

Foreign experience of training of future teachers to the research work has been revealed in the article. Experience of work of higher pedagogical educational establishments of the USA, Canada, Western Europe, Eastern Asia as for the use of

methods of research activity of the students has been described. The content and effectiveness of some methods have been described.

Key words: *portfolio, ethnic autobiography, method of projects, authentic conversation, method of cases.*